

DURŞUN ZENGİN, *Türkçenin Tersine Sözlüğü*,

Kurmay Yayınevi, Ankara 2009. 616 s., ISBN 978-975-91-14-36-7

Umut BALCI*



İlkler büyüktür, değerlidir! İlkler önemsenir, hayatımızın güzel bir yerini sahiplenir ve hep orada kalır. Bu yüzden ki bilim adamları, filozoflar, sanatçılar durmadan yeninin peşinde koşmuş, insanın bilmediğini, görmediğini bulmaya çalışmıştır. İlkler gariptir; her şey bıktırıcı bir alışılmışlıkla ilerleyip dururken, ilkler hayatı ters yüz eder, tersine akan bir nehir ya da tersine akan sözcükler/sözlükler gibi.

Dursun Zengin'in¹ ülkemizde kimsenin alışık olmadığı bir yapıyla hazırlamış olduğu "Türkçenin Tersine Sözlüğü" de Türkiye'de ilkler arasında yerini almıştır. Kurmay Yayınevi tarafından piyasaya sürülen sözlük, önsözün yanı sıra sözlüğün kullanımı ile ilgili bilgiler, kısaltmalar, sözcüklerin bitiş şekillerine göre sıklıklarının belirtilmesi dâhil olmak üzere toplam 624 sayfadan oluşmaktadır.

Son zamanlarda Avrupa'nın çeşitli üniversiteleriyle imzalanan Erasmus Öğrenci ve Öğretim Elemanı Değişimi anlaşmalarının sayısı artmıştır. Erasmus anlaşmaları çerçevesinde Avrupa Üniversiteleriyle gün geçtikçe artan ikili ilişkilerimiz, Türkiye'den her dönem birçok öğrencinin Avrupa'da öğrenim görmesini, ayrıca Avrupa ülkelerinden birçok öğrencinin de ülkemize gelip burada öğrenim görmesini sağlamıştır. Ülkemizi eğitim amaçlı ziyaret eden öğrencilerin Türkçeyi öğrenebilmeleri için bazı Üniversitelerimizin Yabancı Dil Eğitimi bölümlerinde "Yabancı Dil Türkçe" dersleri açılmıştır. Avrupa ülkelerinden gelen öğrencilerin dil öğrenimi, sonradan eklemeli bir dil olan Türkçede bir sözcüğün üst üste yapım ekleri alması ve sözcüğün her yapım ekiyle birlikte tür değiştirmesinden dolayı zorlaşmaktadır. Bu sözlükten faydalanan öğrenci, eklerin sözcüğe kattığı anlamları ve hangi eklerin sözcüklerin türünü değiştirdiğini kolaylıkla görebilecek ve böylelikle Türkçenin dil mantığını daha rahat benimseyecektir.

Zengin'in 1975 yılında Almanya'da yayımlanan "Rückläufiges Wörterbuch der türkischen Sprache" [Türkçenin Tersine Sözlüğü²] sözlükten esinlenerek 90'lı yılların sonlarına doğru hazırlamaya başladığı bu çalışma uzun yılların ve emeğin ürünüdür. Türkçe dil öğrenimini hızlandıran ve zevkli hale getiren bu eser sayesinde okur, isimlerin, sıfatların, fiillerin vs. hangi eklerle bittiğini, bu eklerin çeşitlerini, sayısını kolaylıkla belirleyebilecek ve herhangi bir ekle biten sözcükleri çok rahat elde edebilecektir. Fiilleri araştıranlar da tüm fiilleri, fiillerin çeşitlerini, yapılarını, özelliklerini bir arada bulabilecektir.

Türk Dil Kurumu'nun yazım kuralları esas alınarak hazırlanan bu sözlükte, Türkçenin tüm söz varlığı verilmeye çalışılmış, sözcükler, deyimler, kalıp ifadeler bitiş şekillerine göre alfabetik olarak A'dan Z'ye sıralanmıştır. Türkçede sözcük türlerinin belirlenmesindeki sorunlar da dikkate alınıp her sözcüğün başında sözcüğün türü, yani isim (**i.**), sıfat (**s.**), fiil (**f.**), zarf (**z.**), bağlaç (**b.**), edat (**e.**), ünlem (**ü.**), zamir (**zm.**), çoğul (**ç.**) ve ayrıca sözcüğün özel isim olup olmadığı belirtilmiş ve birden fazla türü olan sözcükler birlikte verilmiştir. İsimlerle kullanılan fiiller (yardımcı eylemler), deyimler, kalıp ifadeler vs. fiil grubuna alınmıştır. Örneğin: **f. göz kulak olmak**. Benzetme niteliğindeki sözcüklerde tür belirtilmemiştir. Örneğin: *aslan gibi*.

* Araş. Gör. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi

² Hans-Peter Vietze/Ludwig Zenker/Ingrid Warnke, *Rückläufiges Wörterbuch der türkischen Sprache*, Verlag Enzyklopädie, Leipzig 1975.

Sözlüğün kullanımı, adı gibi ters bir durum yaratmadığı gibi, aksine çok kolaydır. Söz gelimi /-mek; -mak/ ya da /-me;-ma/ ile biten sözcükleri bulmak isteyen biri bu eklerle biten sözcüklerin tümünü bir arada bulabilecektir ya da *olmak, yapmak, etmek* gibi fiillerle kullanılan tüm sözcükleri (Örneğin: *rica etmek, irca etmek, veda etmek, ifa etmek*) veya birlikte kullanılan sözcükleri (Örneğin. *Urfa kebabı, yufka kebabı, sac kebabı, testi kebabı, kâğıt kebabı*) çok kolay bir biçimde bir arada bulacaktır. Sözlüğün ilgi çekici yanlarından biri de sözcüklerin bitiş şekillerine göre sıklıklarının verilmesidir. Türkçedeki sözcükler bitiş şekillerine göre ele alındığında ilginç durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin Türkçedeki sözcükler en az -e (2 sözcük) ve en çok -k (27336 sözcük) harfiyle bitmektedir. Baş harflere göre bir sıralama yapıldığında -k harfinin baskınlığı tekrar ortaya çıkmaktadır: Buna göre sözcüklerin en çok -k (9158 sözcük) ve en az ğ (0 sözcük) ile başladıkları görülmektedir.

Bu çalışma ayrıca isimlerin, sıfatların, fiillerin vs. hangi eklerle bittiğini, bu eklerin çeşitlerini, sözcüklerin sayısını, bir sözcüğün kaç ek aldığı ya da hangi sözcük türleri olarak kullanılabileceğini düzenli bir şekilde araştırmacıların önüne koymaktadır. Kısacası araştırmacı, bitiş şekilleri aynı olan tüm sözcükleri bir arada bulabilecektir. Dolayısıyla bu sözlük dil konusundaki çalışmalara önemli katkı verecek, pratik ve zevkli hale getirecek, en önemlisi de dil öğreniminde zaman kaybını önleyecektir.